

СПІЛЬНИК С. І.,

доктор юридичних наук, доцент,

заступник керівника

*(Дніпропетровська обласна
прокуратура),*професор кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики*(Інститут економіки та права**Класичного приватного університету)*

УДК 343.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.32>**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

У статті охарактеризовано кримінологічну діяльність Державної пенітенціарної служби України як об'єкт наукових досліджень; визначено методологію дослідження кримінологічної діяльності Державної пенітенціарної служби України; встановлено структуру криміналістичної діяльності ДПтС України; сформульовано поняття та види криміналістичної діяльності ДПтС України; досліджено механізм здійснення криміналістичної діяльності Державної пенітенціарної служби України; описано наукові засади кримінологічного моніторингу ДПтС України; визначається взаємодія Державної пенітенціарної служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності; охарактеризовано зарубіжний досвід кримінологічної діяльності установ виконання покарань; встановлено критерії ефективності криміналістичної діяльності ДПтС України; розкрито сутність інформаційно-аналітичного та наукового забезпечення криміналістичної діяльності ДПтС України.

Зокрема, на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного вирішення завдань Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері протидії злочинності, створено теоретичну концепцію її криміналістичної діяльності, виходячи з уявлення про те, що основні завдання охорони інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, визначення організації та діяльності органів і установ виконання покарань повинно здійснюватися виключно законами. Україна.

Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України визначається як комплекс заходів аналітичного, координаційного, виховного, профілактичного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційно-просвітницького характеру, що здійснюються суб'єктами, наділеними спеціальними повноваженнями. кримінологічний, індивідуальний, віктимологічний рівні по відношенню до засуджених і персоналу органів і установ виконання покарань для усунення, послаблення, нейтралізації факторів, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання реалізації злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб. осіб і злочинів.

Ключові слова: кримінологія, кримінально-виконавче право, виконання покарань, злочинність, органи та установи виконання покарань, правова діяльність, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, профілактика кримінальних правопорушень.

Spilnyk S. I. Results of the study of criminology activities of the state criminal and executive service of Ukraine

In the article it is characterized to characterize criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine as object of scientific researches; the methodology of research of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine is determined; the structure of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine has been established; the concept and types of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine are formulated; the mechanism of realization of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine is investigated; the scientific principles of criminological monitoring by the State Penitentiary Service of Ukraine are described; the interaction of the State Penitentiary Service of Ukraine with other subjects of counteraction to crime is determined; the foreign experience of criminological activity of penitentiary institutions is characterized; criteria for the effectiveness of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine have been established; the essence of information-analytical support and scientific support of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine is revealed.

In particular, based on the analysis of theoretical principles, legal regulation and practical solution of the State Penitentiary Service of Ukraine tasks in the field of crime prevention, created a theoretical concept of its criminological activities, based on the idea that the main tasks of protection interests of the individual, society and the state by creating conditions for correction and re-socialization of convicts, prevention of new criminal offenses by both convicts and others, determination of the organization and activities of penitentiary bodies and institutions should be done exclusively by laws of Ukraine.

Criminological activity of the State Criminal-Executive Service of Ukraine is defined as a set of measures of analytical, coordination, educational, preventive, control, organizational, managerial, supervisory, methodological, informational and educational nature used by entities endowed with special powers. criminological, individual, victimological levels in relation to convicts and personnel of bodies and institutions of execution of punishments for elimination, weakening, neutralization of the factors causing criminal offenses, obstruction of realization of criminal intent, termination of the begun criminal activity, legal education of persons and crimes.

Key words: *criminology, criminal executive law, execution of punishments, crime, bodies and institutions of execution of punishments, legal activity, criminological activity, criminological monitoring, prevention of criminal offenses.*

Вступ. Конституція України у ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань, Законом України оголошується амністія. Таке положення Основного Закону свідчить про важливість належного функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України, структурні підрозділи якої контролюють ступінь втручання держави у права і свободи людини і громадянина, що постійно або тимчасово обмежені за рішенням суду.

Завершивши у 2021 році монографічне дослідження кримінологічної діяльності Державної пенітенціарної служби України, зараз варто навести його основні положення, особливо у контексті злочинів рашистів в тому числі по відношенню до персоналу та контингенту ДПтС України.

Постановка завдання. Варто відмітити, що проблеми протидії пенітенціарній злочинності цілому та окремих її видів висвітлено у працях різних вчених, зокрема вітчизняних: О. М. Бандурка, Д. О. Балобанова, Л. В. Багрій-Шахматов, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргареева, В. М. Бесчастний, І. Г. Богатирьов, Б. М. Головкін, О. А. Гритенко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, І. В. Козич, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, О.Г. Колб,

В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, В. В. Кузнецов, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинов, К. Б. Марисюк, С. А. Мозоль, А. А. Музика, Ю. В. Орлов, Є. О. Письменський, М. С. Пузирьов, Н. А. Савінова, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. М. Трубников, В. О. Туляков, А. Є. Фоменко, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблистий, В. І. Шакур, О. О. Шкута, І. С. Яковець, Н. М. Ярмиш, А. М. Ященко та багато інших.

Результати дослідження. Характеристика кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень дала змогу стверджувати, що до сьогодні ґрунтовно не були дослідженими у кримінологічній науці питання, що торкалися: а) методологічного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; б) поняття, принципів та структури кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; в) пріоритетів, рівнів та наукових засад управління кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; г) взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності при здійсненні кримінологічної діяльності; д) зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; е) правового регулювання та ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її виміру; є) механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; ж) інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України [1].

Методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики); 2) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний, діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання.

Серед загальних методів дослідження у дисертації використано методи аналізу та синтезу, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види; методи індукції та дедукції – дозволили зробити висновки про сутність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформулювати уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на основі судження про окремі її елементи; за допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема; системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності ДКВС як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій. До спеціально-наукових методів пізнання віднесено формально-догматичний метод – надав можливість сформулювати дефініцію поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси; порівняльний метод – при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності ДКВС з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо; за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах; при підготовці рекомендацій та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності Державної криміналь-

но-виконавчої служби України, використано метод правового моделювання; при вивченні емпіричної бази досліджено використано соціологічні методи [2].

Встановлено структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України являє собою взаємозв'язок її складових частин (елементів), сукупність яких утворює внутрішню будову цього явища правової дійсності. Невід'ємними елементами кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є: суб'єкти, об'єкти, дії (заходи), засоби та форми діяльності. Основними засобами здійснення кримінологічної практичної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є норми права, що містяться в нормативно-правових актах різних рівнів правового регулювання, а також методи, які сприяють досягненню мети кримінологічної діяльності. До основних нормативно-правових актів, що регулюють кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України слід віднести: Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005, Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5 та деякі інші. Під методами кримінологічної діяльності ДКВС України слід розуміти сукупність передбачених законодавством прийомів і способів досягнення мети такої діяльності. Ними є методи переконання, заохочення та примусу. Доведено, що кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється у двох формах: а) правова форма – це кримінологічна діяльність, яка пов'язана зі здійсненням юридично значущих дій (наприклад, видання управлінських чи організаційно-розпорядчих правових актів (наказів); застосування норм кримінально-виконавчого права; укладання юридичних договорів тощо); б) не правова форма – здійснення організаційних заходів та матеріально-технічних операцій (наприклад, проведення засідань, нарад, наукових конференцій, надання методичної допомоги; підготовка інформаційних матеріалів та документів; висвітлення інформації в ЗМІ та ін.).

Сформульовано поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема встановлено, що обсяг кримінологічної діяльності наповнюють запобіжні, наглядові, контрольні та управлінські заходи, метою вжиття яких є виявлення детермінант вчинення злочинів та їх усунення.

Доведено, кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: 1) являє собою сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що спрямовані на окремі групи та конкретних осіб; 2) має ознаки правоохоронної (реалізує правоохоронну функцію держави) та є різновидом юридичної правозастосовної діяльності, що здійснюється правовими засобами і методами з використанням кримінологічних технологій; 3) реалізується суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях; 4) об'єктом її впливу є засуджені особи та персонал органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; 5) є професійною діяльністю, оскільки її здійснення забезпечується фахівцями, які володіють спеціальними кримінологічними знаннями і навиками у сфері виконання покарань, а також мають досвід у цій сфері; 6) можливими формами її здійснення є практична, наукова та освітня діяльність; 7) її завданнями є усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють вчинення кримінальних правопорушень, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, а кінцевою метою – створення безпечних умов співіснування засуджених та персоналу [3].

Дослідження механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України дало підстави стверджувати про те, що механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення

та ресоціалізації засуджених та запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень серед останніх. В свою чергу, ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

Дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України дозволило вести мову про таке. Під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації [4].

Доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення). У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватись ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація має бути отримання виключно законними шляхами), принцип достовірності; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватись визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності) [5].

Реалізація кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії: 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо); 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації); 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення. 4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності).

Взаємодія Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності є частиною суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та обов'язками суб'єктами (два та більше), виражається у виконанні узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності.

Доведено, що Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє в питаннях протидії злочинності зі спеціальними (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України та інші правоохоронні органи) та загальними суб'єктами (органи місцевого самоврядування, громадськість, заклади освіти, ЗМІ, релігійні організації тощо).

Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Латвійська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща, скандинавські країни та ін.) дозволив доповнити пропозиції щодо модернізації вітчизняного законодавства в частині реалізації Державною кримінально-виконавчою службою України кримінологічного напрямку своєї діяльності [7].

В ході дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України було встановлено, що під інформаційно-аналітичним забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти – здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність

уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена.

Встановлено, що вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо.

Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від наукового супроводження останньої. Разом зі тим, обґрунтовано, що прийняття постанови «Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему» зможе позитивно вплинути на наукове супроводження державної політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом, та наукове супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема.

Висновки. Отже, злочини окупантів стосуються не тільки звичайних мирних жителів, а й засуджених, які перебувають у місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях. Звичайно, функціонування органів і установ виконання покарань в умовах війни після нашої перемоги буде одним із актуальних напрямів кримінологічної науки та науки кримінально-виконавчого права.

Таким чином, нами здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – розробки теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Спільник С.І. Кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України України: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 396 с.
2. Спільник С.І. Об'єкт кримінологічного моніторингу в контексті діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 111–115.
3. Спільник С.І. Сутність взаємодії суб'єктів протидії злочинності та її обов'язкові атрибути. *Юридична наука*. 2019. № 11. Том 2. С. 177–181.
4. Спільник С.І. Структура кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 177–180.
5. Спільник С.І. Елементи кримінологічної діяльності, що здійснюється державною кримінально-виконавчою службою України. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 209–213.
6. Спільник С.І. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 11. С. 222–226.
7. Спільник С.І. Поняття кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 12. С. 312–317.

